

PRENOVA IN RAZVOJ ROKODELSTEV V SLOVENIJI

Strokovni članek I 1.04
Datum prejema: 17. 7. 2024

Slovenija je bila na področju rokodelstev od konca druge svetovne vojne, najprej v nekdanji državi Jugoslaviji, nato pa še po osamosvojitvi, vedno nekaj posebnega. Tako v pozitivnem kot predvsem v negativnem pogledu. Pred navedenim obdobjem, to je do konca druge svetovne vojne, je bil razvoj rokodelstev popolnoma enakovreden takratnim evropskim razmeram, tako glede organiziranosti, izobraževanja, socialne varnosti, navsezadnje tudi trženja in ustreznih ekonomsko-finančnih učinkov ter stimulacij. V obdobju po drugi svetovni vojni je bilo nekaj stimulatивnih ukrepov, ki so nosilec rokodelskih znanj za silo zagotavljali ustrezna obstoj in razvoj. Omeniti je treba ustanovitev podjetja DOM leta 1947; se je pa to podjetje postopoma oddaljevalo od slovenskih rokodelcev, v trženje pa je vključevalo predvsem rokodelce in rokodelske zadrugе iz drugih jugoslovanskih republik, ki so izdelovali cenovno sprejemljivejše izdelke. Podjetje DOM tudi ni imelo ustrezne strokovne baze zaposlenih, ki bi bili lahko neke vrste razvojni inštitut, podobno kot so to organizirale nekdanje socialistične države (npr. Češkoslovaška, Poljska, Romunija, Bolgarija). Pozitivne posledice te njihove odločitve so vidne še danes. Po drugi svetovni vojni ustanovljeno Društvo oblikovalcev Slovenije je združevalo predvsem arhitekta. Za povečanje števila članov so v Društvo povabili tudi nekatere rokodelce (npr. izdelovalca gorjuških pip, klekljarice čipk, nekatere lončarje idr.). Članstvo v Društvu rokodelcem ni prinašalo nobenih ugodnosti, zelo pa je bilo pomembno pri oblikovanju njihovega ponosa,

saj so bili v primerjavi s preostalimi rokodelci razumljeni (so se razumeli) kot »umetniki«.

Novo obdobje se začne leta 1977, ko sta takratni Zveza združenj samostojnih obrtnikov Republike Slovenije in Gospodarska zbornica Slovenije v Slovenj Gradcu začeli organizirati bienalne rokodelske razstave, takrat še neustrezno imenovane razstave domačih in umetnih obrti. Te niso bile namenjene le predstavljanju, bolj kot reševanju temeljnih pogojev za delovanje rokodelcev so bile izhodišče za opozarjanje.

Danes v rokodelstvu še vedno deluje paleta dejavnosti (pogosto posameznikov). Na nepopolnem in nerealnem državnem seznamu je zbranih okoli 50 različnih ustvarjalnih znanj, tehnologij in spretnosti. Zelo skromno pa je število tistih rokodelcev, ki so svoja znanja pripravljani in zmožni posredovati, vključno s pisanjem ustreznih učbenikov in priročnikov.

V osemdesetih letih 20. stoletja se je začelo sistematično strokovno vrednotenje in ocenjevanje rokodelskih izdelkov. Posledica tega delovanja so bili znaki kakovosti za vrhunske rokodelske izdelke in častni mojstrski nazivi za posamezne kakovostne izdelovalce z ustreznim ustvarjalnim opusom. S temi priznanji so izdelovalci – le za kakovostne izdelke – uveljavljali davčne olajšave. Sistem vrednotenja in ocenjevanja izdelkov je temeljil za trdno postavljenem strokovnem modelu, ki je z nekaterimi dopolnitvami aktualen še danes. Deležen je bil ustreznega zanimanja stroke tako v EU kot tudi širše. Leta 1985 je bil sprejet Družbe-

18. razstava domačih in umetnostnih obrti v Slovenj Gradcu (foto: Janez Bogataj, 2011).

Skupina učenk Čipkarske šole v Idriji (foto: Janez Bogataj, junij 2011).

* Janez Bogataj, dr. etnologije in prof. umetnostne zgodovine, upokojeni redni profesor, Kosovelova 15, 1000 Ljubljana; janez.bogataj@telemach.net.

ni dogovor o pospeševanju razvoja rokodelstva, ki pa je bil predvsem le še en papir brez izvajanja. Naslednje pomembne spremembe je leta 1992 uvedel novi Zakon o promemnem davku (ZPD 1992), ki je omogočil izdelovalcem kakovostnih izdelkov ustrezno znižano davčno stopnjo. Ta je temeljila na ocenah izdelkov, kar je izvajala Strokovna komisija pri Obrtni (danes Obrtno-podjetniški) zbornici Slovenije. Poleg tega so imeli izdelovalci po takratnem Zakonu o dohodnini (ZDoh 1992) možnost uveljavljanja do sedemdeset odstotkov priznanih normiranih stroškov. Kakovostni izdelki so bili enotno označeni z znakom danes že močno uveljavljene in razpoznavne tržne znamke »Rokodelstvo Art&Craft Slovenija«. Ta razpoznavni znak oz. znamko kakovosti ter izvirnosti prepoznavajo ne le domači, temveč tudi tuji kupci (turisti).

Strokovno ocenjevanje rokodelskih izdelkov na Obrtno-podjetniški zbornici Slovenije v Ljubljani (foto: Janez Bogataj, september 2014).

Za ocenjevanje rokodelskih izdelkov je Strokovna komisija pri Obrtno-podjetniški zbornici merila postopoma dopolnjevala; današnja merila so:

- Merilo kulturne (rokodelske) dediščine.
- Merilo sodobne rokodelske ustvarjalnosti.

- Merilo avtorstva ali soavtorstva (pri slednjem so mišljene ustvarjalne skupine, kreativne delavnice in centri).
- Merilo kraja izdelovanja.
- Merilo gradiva (upoštevata se trajnostna načela, poudarek na lokalnih in regionalnih gradivih).
- Merilo tehnološkega procesa.
- Merilo opreme izdelka/-ov (obešanke, zloženske, embalaža, zgodba, prejeta priznanja, znamke kakovosti).
- Merilo oblikovanja, likovnost, estetika.
- Merilo aplikativnosti izdelka/-ov, uporabnost.
- Merilo vzgojnih, izobraževalnih sestavin izdelka/-ov.
- Merilo unikatnosti ali serije (npr. 99 izdelkov v seriji)
- Merilo proizvodne in prodajne cene izdelka/-ov.

Ob navajanju razvoja rokodelstev ne smemo prezreti vprašanja, od kod so se pridobivala in od kod se pridobivajo rokodelska znanja. Rokodelske izobraževalne ustanove so uspešno delovale le do druge svetovne vojne, po njej so bila le nekatera občasna prizadevanja: čipkarska šola v Idriji (močni klekljarski središči tudi v Železnikih in Žireh), umetnostno kovaštvo v Kropi, pletarska šola in pletarski tečajji na Štajerskem in v Radovljici so bile edine svetle izjeme, ki so, razen čipkarske šole v Idriji, postopoma usahale. Izobraževanje za posamezne rokodelske dejavnosti je v Sloveniji (in še kje drugje v Evropi) eno najtežavnejših vprašanj sodobnega in prihodnjega obstoja ter razvoja tega pomembnega področja gospodarskih prizadevanj, ustvarjalnosti in sooblikovanja različnosti evropskih regionalnih kultur. Z njimi niso povezane le tehnologije in načini proizvodnje, temveč predvsem ustvarjanje pravih, tudi ekonomskih motivov za mlade ljudi, ki bi lahko v prihodnje večje možnosti za svoj razvoj videli v pestri paleti najrazličnejših rokodelskih dejavnosti.

Univerzalnega ali celo unificiranega izobraževanja na teh področjih preprosto ne more biti. To bi pomenilo uničenje regionalnih in lokalnih ustvarjalnih različnosti ter izraznih oblik, ki predstavljajo eno največjih evropskih kulturnih in še kakšnih bogastev. Zato je treba razvoj izobraževanja premišljeno usmerjati v razvoj rokodelske izobraževalne palete, ne pa strnjevat posamezna področja in ustvarjati nekakšne bodoče rokodelske »univerzalce« (!). Prav tako pot lahko posameznim rokodelskim dejavnostim zagotovi specifičen značaj, rokodelstvu v celoti pa žlahtno, človeku in naravi prijazno, vzdržno alternativo za oblikovanje bodočih kakovosti bivanja in življenja nasploh.

Čeprav imamo pri večini rokodelskih panog opraviti s t. i. podedovanimi znanji, sodobne razmere in prihodnost posameznih dejavnosti terjajo nove premisleke in predvsem korake. V evropskem prostoru je stanje na tem področju zelo raznoliko, kar je posledica vsaj dveh različnih modelov razumevanja izobraževanja za rokodelske

dejavnosti. V Sloveniji so bile rokodelske dejavnosti od konca druge svetovne vojne pojmovane kot simboli zaostalosti. Za politično ideologijo so bile odlično sredstvo, s katerim so mladim ljudem dopovedovali, naj se vendar izobražujejo v drugih, takrat »modernih« industrijskih smereh. V nasprotnem primeru bodo ostali arhaični, nerazviti rokodelci, torej tisti posamezniki, ki jim ne bo preostalo drugega, kot da pletejo košare, delajo keramične izdelke idr. Vendar so bili za to isto ideologijo delujoči rokodelci obenem nekakšni folklorni eksoti. Postajali so neke vrste »servisi« za potrebe festivalov, protokolov, daril in popestritev turističnih prireditev ter spominkarske ponudbe. Posledice tega večdesetletnega nerazumevanja prave vloge rokodelcev in zaostajanja izobraževalnih oblik se še danes odražajo v vsej širini.

Kovač Lovro Jurečič, Podbočje (foto: Janez Bogataj, julij 2021).

Najbolj aktualna in pereča vprašanja, ki so posledica navedenega razvoja rokodelstva, so naslednja. Vrstni red njihovega navajanja ni prioriten:

- Mladi ljudje se ne odločajo za poklice v okviru rokodelskih dejavnosti, čeprav se je na nekaterih območjih Slovenije in pri nekaterih rokodelskih dejavnostih začela zniževati starost rokodelcev. To je še zlasti značilno na območjih 14 teritorialnih kolektivnih blagovnih znamk, ki delujejo kot mreža po modelu »Izvorno slovensko«.

- Zaradi neustreznih družbenih stimulacij upada število tistih, ki bi jim bila ena od rokodelskih panog lahko temeljni poklic, ustvarjalna in gospodarska dejavnost. Število tistih rokodelcev, ki delujejo kot samostojni podjetniki (s. p.), se je v zadnjih nekaj letih močno znižalo in doseglo alarmantno stanje.

- V Sloveniji imamo učbenike le za klekljanje čipk in izdelovanje krpank, poslikavo jajc, pletarstvo in izdelovanje papirnatega cvetja. Za vse druge dejavnosti so na voljo predvsem tuji priročniki in literatura, kar negativno vpliva na razvoj identitetne sestavine v rokodelskih ustvarjalnostih. Posamezni izdelovalci poleg spoznavanja tehnologij tako prevzemajo tudi tuje ustvarjalne vzore.

- Dejavnosti v okviru nacionalnih (bolje rečeno državnih) poklicnih kvalifikacij so vsebinsko zelo slabo razvejane oz. razdelane. Tudi poimenovanja nekaterih rokodelskih dejavnosti nujno potrebujejo prenovu. To je še zlasti pomembno za mlade, ki se odločajo za katerega od rokodelskih poklicev. Pred leti se je razvila zanimiva razprava o uvajanju pojma lesna galanterija za zastarelo poimenovanje suha roba; ta namreč negativno vpliva na trženje.

- Nekatero rokodelske dejavnosti so vključene med sestavine nesnovne kulturne dediščine. Slovenija je od leta 2006 podpisnica Unescove Konvencije o varovanju nesnovne kulturne dediščine (Intangible Cultural Heritage). Zakon o njeni ratifikaciji je bil objavljen v *Uradnem listu RS* 1/2008 (MKVNKD 2008). V omenjeno zaščito sodijo tudi tradicionalna rokodelska in obrtna znanja ter veščine. Unesco se zaveda možnosti izginotja nekaterih elementov nesnovne kulturne dediščine, zato poudarja, da varovanje ne pomeni zgolj zamrznitve (konservacije) nesnovne kulturne dediščine v njeni čisti oz. prvobitni obliki, pač pa tudi prenos znanj in veščin na mlajše generacije, in to obenem z ozaveščanjem mladih o pomenu rokodelske dediščine za posameznika in celotno družbo. V Sloveniji je vzpostavljen državni Register nesnovne kulturne dediščine, posamezni izjemni primeri se vpisujejo tudi na seznam svetovne nesnovne kulturne dediščine. Z vpisom v Register nesnovne kulturne dediščine se evidentira/konservira obstoječa rokodelska znanja, spretnosti in veščine, ki tako postanejo predvsem del muzejskega gradiva, ne varuje pa se v zadostni meri preživetja (ekonomije) samih rokodelcev in prenašanja njihovih znanj na prihodnje rodove. Znano je namreč, da določenih znanj ne moremo ohranjati zgolj z evidentiranjem, temveč so za njihovo ohranitev najpomembnejša prav implicitna znanja (npr. tradicionalne rokodelske dejavnosti). Ta se praviloma prenašajo v osebnem učnem procesu, ko »učenec« posluša in posnema svojega »mojstra«, ta pa ga uči in nadzira njegovo delo, dokler učenec ne razvije vseh temeljnih veščin. Najnovejši Zakon za zaščito rokodelcev in rokodelskih znanj (ZORR 2023) se torej neposredno navezuje na omenjena svetovna prizadevanja, ki zavezujejo državo Slovenijo k ustreznemu reševanju statusa rokodelcev oz. vsebin rokodelskih znanj ter njihovega prenosa na prihodnje rodove. Kljub temu da je Slovenija podpisnica te listine, v državi še nimamo izdelanih meril in argumentiranega izbora, kaj, kako in katere rokodelske dejavnosti oz. njihove nosilce bomo s to listino zaščitili.

- Dosedanji, zlasti povojni razvoj je privedel do tega, da za posamezne dejavnosti nimamo niti ustreznega učnega kadra. Rokodelske spretnosti niso sistematično vključene v šolski sistem pri ustreznih predmetih. Le ponekod to rešujejo z občasnim in predvsem naključnim vabljenjem rokodelcev v osnovne šole, kjer ti nato učijo (informirajo) učitelje in učence. Vendar to so le obiski, ne pa sistematični, nekaj tednov ali mesecev trajajoči izobraževalni procesi.

- Slovenija je za promocijo rokodelskih panog veliko naredila s postavitvijo sistema za vrednotenje in označevanje kakovostnih rokodelskih izdelkov z znamko »Rokodelstvo Art&Craft Slovenija«. Pomemben segment promocije in trženja so bile tudi bienalne razstave. Leta 2012 je bila načrtovana tudi velika evropska potujoča rokodelska razstava. Ta v strokovnih krogih načrtovana in predvsem trdna teoretska ter vsebinska zasnova nikoli ni bila uresničena. Vprašanja promocije rokodelskih izdelkov in njihovih izdelovalcev tudi niso bila med strateškimi vsebinami turistične promocije. Temeljna značilnost izobraževanja za rokodelske dejavnosti v zadnjih dvesto letih je kombinacija formalnih in neformalnih izobraževalnih oblik. Podrobnejši pogled pokaže dve temeljni skupini:

- V prvi so podedovane, pretežno družinske tradicije. Rokodelske dejavnosti, ki so imele pomembno vlogo v avtarkičnih oblikah gospodarjenja, so bile namenjene lastnemu konzumu ter zadovoljevanju lokalnih in le delno regionalnih potreb po rokodelskih izdelkih in storitvah.

- Druga skupina je povezana z razvojem merkantilizma in fiziokratizma v 18. in tudi 19. stoletju, ko se je razvil odličen sistem izobraževanja za rokodelske dejavnosti. Organizirali so tečaje, znanja so posredovali »potujoči« učitelji, pogosto tudi iz tujine. Za vsa rokodelska področja oz. dejavnosti so bili na voljo priročniki in učbeniki. Čeprav so se posamezna znanja s posebno nadarjenimi nosilci ohranjala še krajše obdobje po drugi svetovni vojni, je z razpadom avstro-ogrske monarhije opisani sistem začel postopoma razpadati.

Temeljna značilnost današnjega izobraževanja za rokodelske dejavnosti so naslednje izobraževalne oblike:

- Med značilnimi oblikami izobraževanj so predvsem razni tečaji, pretežno usmerjeni k novim, globaliziranim rokodelskim panogam (npr. oblikovanje s slanim testom, keramična tehnika *raku*, izdelovanje krpank, izdelovanje v tehniki *tiffany*, izdelki servietne tehnike idr.). Izjema so le tečaji za izdelovanje klekljanih čipk in pletarstvo. Slednji so posledica kakovostnega delovanja enega samega pletarja, ki je izdal tudi priročnik (učbenik) o pletarskem rokodelstvu.

- Edino pravo formalno izobraževanje v Sloveniji razvija Čipkarska šola v Idriji. Znanja za področja lesne galanterije, ki jih je v preteklosti uokvirjal izraz »suha roba«, se pridobivajo na srednjih lesarskih šolah, vendar niso specializirana. Njihova velika pomanjkljivost je zlasti v zahtevnem oblikovanju. Ta najšibkejša sestavina srednjega lesarskega izobraževanja močno zaostaja za odličnimi pridobljenimi tehnološkimi znanji.

- Močno je upadlo tudi družinsko prenašanje tradicionalnih znanj, kar je posledica neurejenih statusnih in ekonomskih vprašanj ter odsotnosti državnih stimulacij.

- Mediji, še zlasti televizijski programi, mladih ljudi ne motivirajo za posamezne rokodelske panoge. Medijska pokritost rokodelskih panog in njihovih nosilcev še vedno pretežno temelji na kuriozitetni ravni z veliko mero nostal-

Prikaz izdelovanja pletene ograje iz šibja na Rokodelskem sejmu v Brežicah (foto: Janez Bogataj, oktober 2016).

giranja in romantiziranja. Podobno velja tudi za turistične, predvsem promocijske vsebine.

Kako v prihodnje?

Posledice državnih ukrepov v zadnjih letih se v rokodelskih dejavnostih kažejo v občutnem padcu števila njihovih nosilcev. Leta 2002 (torej po ukinitvi državnih subvencij) je bilo registriranih še 569 samostojnih podjetnikov posameznikov s področja rokodelskih dejavnosti. Konec leta 2003 se je njihovo število zmanjšalo na 501, maja 2004 na 472, leta 2009 na 384 itd. Danes je njihovo število padlo pod 100. Tudi druge številke niso nič kaj obetavne. Tako se npr. med registriranimi člani Obrtno-podjetniške zbornice z rokodelskimi dejavnostmi ukvarja le še 0,6 odstotka njenih članov. Če k tem dejstvom prištejemo še velike spremembe, ki so nastale z ukinitvijo obveznega članstva v zbornici, je stanje več kot zaskrbljujoče, da ne rečem alarmantno. Prav zaradi tako specifične poklicne skupine, kot so sodobni slovenski rokodelci, je treba kar najodločneje razmišljati o osrednji državni skrbi za to področje, kar pa lahko uresničevanje Zakona o ohranjanju in razvoju ro-

kodelstva (ZORR 2023) zagotovi le s povsem konkretnimi dejanji, ne pa z govoričenjem.

Ob vseh črnogledih dejstvih naj opozorim, da je ustvarjalni naboj med prebivalci Republike Slovenije na področju rokodelskih dejavnosti razmeroma velik, in to tako po obsegu kot tudi kakovosti. Ljudje še imajo določena znanja in spretnosti, predvsem tudi ideje, ki pa jih ne uspejo udejantiti in z njimi ustvariti posla. O tem govorijo številke o delovanju Strokovne komisije za vrednotenje in oceno rokodelskih izdelkov. Ta je npr. od 1. 1. 1993 do srede leta 2015 prejela 8.507 vlog za ocenitev čez 50.000 različnih rokodelskih izdelkov. Od teh je 4.023 izdelovalcev prejelo certifikate za kakovostne izdelke. Ti podatki, če jih seznanimo z njimi, osupnejo tudi tuje strokovnjake. Podobno je bilo z rokodelskimi centri, ki so bili novost tudi v mednarodnih okvirih in so bili deležni ustrezne pozornosti (npr. Sveta Evrope). Projekt, izdelan že leta 2001, je predvidel med 10 in 15 regionalnih rokodelskih centrov z osrednjim v Ljubljani, dokler se v trdno postavljeno načrtovanje ni vmešala politika. Danes uspešno delujejo rokodelski centri v Veržeju, Škofji Loki in le delno v Ribnici, drugod pa je delovanje še v zametkih ali pa je zastalo, za kar je več predvsem političnih vzrokov. Menda na tem mestu ni treba posebej opozarjati na številne aplikativne možnosti, ki jih ponuja sodobno urejeno rokodelstvo s sistemom regionalnih rokodelskih centrov ter z možnostjo njihovega delovanja v gospodarstvu, kulturi, izobraževanju, turizmu itn. Prav zato so bile v predlog Zakona o ohranjanju in razvoju rokodelstva vnesene pravne podlage za delovanje regionalnih rokodelskih centrov in Konzorcija rokodelskih centrov Slovenije. V posameznih členih so opredeljene njihove pristojnosti in naloge pri ohranjanju rokodelske dediščine ter razvijanju sodobne rokodelske ustvarjalnosti.

EU namenja ohranjanju in razvijanju rokodelskih dejavnosti ter predvsem z njimi povezanih znanj veliko pozornosti, tako s financiranjem, z dokumentiranjem ali uskladičenjem znanj kot tudi s podpiranjem različnih projektov. Rokodelci so v državah EU predvsem samostojni podjetniki. Vzrok za to so številni stimulatívni ukrepi, ki nosilce rokodelskih znanj navajajo k takšni obliki organiziranosti. Posamezni izdelovalci se združujejo v kreativne skupine in tako uspešneje nastopajo na tržišču. Veliko je tudi najrazličnejših rokodelskih prireditelj, sejmov in razstav, rokodelci so prisotni v turističnih vsebinah itn. To vse je povezano z uspešnim trženjem in zagotavljanjem eksistence rokodelcem tudi v prihodnje. Prenosi tradicionalnih in sodobnih rokodelskih znanj so vključeni v izobraževalne sisteme posameznih držav.

Zakon o ohranjanju in razvoju rokodelstva in siceršnje urejanje razmer v rokodelstvu v Sloveniji moramo povežati tudi z možnostjo pridobivanja evropskih sredstev, ki tem znanjem in spretnostim namenja veliko pozornosti in tudi ustrezno financiranje.

Za prihodnji razvoj rokodelskih panog navajam nekaj predlogov, od katerih so vsi enakovredno pomembni in medsebojno povezani:

- Razvoj rokodelskega izobraževanja bi moral v prihodnje potekati v več smereh in za več (najbolje za vse, kar pa je skoraj nemogoče) rokodelskih dejavnosti. Nika-kor ni primerno oblikovati rokodelskih »univerzalcev«, ki bi obvladovali več različnih spretnosti. Nujna pa so združevanja znanj za, npr., vsa rokodelstva, ki uporabljajo les, vse vrste poslikav na steklo in vse vrste oblikovanja stekla, vse v zvezi z oblikovanjem gline itn. Aktualni seznam rokodelskih dejavnosti ali panog, ki je nastal ob snovanju Zakona, je popolnoma neprimeren in ne predstavlja osnove za načrtovanje njihovega prihodnjega razvoja. Navaja npr. rokodelstva, ki jih ali ni več ali so brez primernih nosilcev znanj.

- Pomembno vlogo bi morala imeti posamezna rokodelska središča (t.i. Rokodelski centri), ki so del sistema Konzorcija rokodelskih centrov Slovenije. Vendar se bodo morala bremena tega sistema ustrezno porazdeliti in ne bodo le breme Obrtno-podjetniške zbornice Slovenije. Ta bo morala poskrbeti za aktiviranje osrednjega središča v Ljubljani, ki naj bi v prihodnje prevzelo tudi strokovne koordinacijske naloge na izobraževalnem področju za celo Slovenijo.

- Postaviti je treba trdne med seboj povezane izobraževalne oblike, vse od osnovnih do najvišjih stopenj. To je zlasti povezano z izobraževanjem za unikatno in industrijsko oblikovanje. Možnost napredovanja v rokodelstvu imajo npr. zelo dobro zasnovano v Nemčiji, še zlasti na Bavarskem.

- Nujno je treba vzpostaviti povezave s področji, za katera so potrebna specializirana rokodelska znanja. Ta so lahko pomembna pri prenovi in obnovi kulturnih spomenikov (konservatorstvo, rezbarstvo, štukaterstvo, tesarstvo, mizarstvo, slamokrovstvo idr.).

- Vpis posameznih rokodelcev in njihovih znanj v t. i. Register nesnovne kulturne dediščine mora biti povezan tudi z zagotovitvijo prenosa znanj na mlade, torej s kontinuiteto dejavnosti.

- Rokodelske dejavnosti morajo biti bolj prisotne v medijskih vsebinah (tisk, TV idr.), vendar ne na romantičen način, temveč tako, da bi mlade navdušile za ustvarjanje, predvsem za izbiro izobraževanja in morebitnega bodočega poklica.

- Rokodelske dejavnosti je treba mladim ljudem predstavljati kot možne zvrsti in oblike podjetništva s sodobnimi tehnologijami in z marketingom, vendar z žlahtnimi, pretežno lokalnimi in regionalnimi gradivi, s skrbjo za trajnostni razvoj ter človekova razmerja z naravnimi in s kulturnimi okolji.

- Oblikovati moramo najrazličnejše turistične rokodelske poti (po Sloveniji in tudi mednarodne) in ob njih razvijati model delavnic odprtih vrat.

- Postaviti je treba trden in dovolj širok sistem nacionalnih poklicnih kvalifikacij. Vanj naj se vključijo ustrezne roko-

delske dejavnosti, ki bodo omogočale pridobivanje mojstrskih nazivov. To bo v prihodnje eden izmed temeljnih pogojev za prenos in razvoj znanj.

- Posebno pozornost moramo nameniti osebam z motnjami v razvoju in invalidnim osebam, za katere je rokodelstvo lahko velika priložnost. Vendar pa je za to skupino treba zagotoviti vrhunski učni kader, ki bo znal delovanje prilagoditi njihovim motoričnim, umskim in še kakšnim drugim zmožnostim.

Predvsem pa bo treba čim prej začeti uresničevanje izobraževalnih načinov in vsebin, ki jih ponuja Zakon o ohranjanju in razvoju rokodelstva, bolje rečeno rokodelstev.

Literatura in viri

MKVNKD: Zakon o ratifikaciji Konvencije o varovanju nesnovne kulturne dediščine, *Uradni list – Mednarodne pogodbe* 1, 8. januar 2008.

ZDoh: Zakon o dohodnini. *Uradni list RS* 14, 27. marec 1992.

ZORR: Zakon o ohranjanju in razvoju rokodelstva. *Uradni list RS* 78, 19. julij 2023.

ZPD: Zakon o prometnem davku. *Uradni list RS* 4, 25. januar 1992.

